

JAARRAPPORT 2016

Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V.
OSS

INHOUD

BESTUURSVERSLAG	2
------------------------------	---

ALGEMEEN

De onderneming	7
Visie	7
Missie	7
De vennootschap	7
De juridische / groepsstructuur	7
Kengetallen	8

JAARREKENING 2016

Geconsolideerde jaarrekening

Geconsolideerde balans per 31 december 2016	11
Geconsolideerde winst- en verliesrekening over 2016	12
Geconsolideerd kasstroomoverzicht over 2016	13
Toelichting op de geconsolideerde balans en winst- en verliesrekening	14

Enkelvoudige jaarrekening

Balans per 31 december 2016	34
Winst- en verliesrekening over 2016	35
Toelichting op de balans en winst- en verliesrekening	36

OVERIGE GEGEVENS

Statutaire bepalingen inzake de winstbestemming	43
Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	44

BESTUURSVERSLAG

ACTIVITEITENNIVEAU GROEIT NAAR NIEUWE HOOGTE

Samenvatting

In 2016 groeide ons activiteitsniveau naar nieuwe hoogte, bij een stijgend resultaat. Deze positieve ontwikkeling en de gezonde groeiverwachting bevestigen ons dat de ingezette strategische koers de juiste is, waarbij wij sterk inzetten op procesoptimalisatie, het handelen vanuit klantwaarde en het denken vanuit de levenscyclus van gebouwen. Met een focus op wonen, zorg, onderwijs en scienceparken.

In 2016 is ons activiteitsniveau gegroeid naar ca. 137 miljoen euro. Ook de winst voor belasting nam toe naar ca. 1,1 miljoen euro. Onze solvabiliteit en rentabiliteit zijn verder verbeterd naar respectievelijk 33,8% en 4,5%. Gecombineerd met een current ratio van 1,6 is onze financiële positie zonder meer gezond.

Het kernbegrip voor ons bedrijf in 2016 was focus. In een groeiende markt hebben we onze visie en strategie, onze organisatie en onze processen kritisch geanalyseerd en getoetst op toekomstbestendigheid. Dit hebben we uitgewerkt in een nieuwe opzet van de strategische plancyclus. Hierbij zijn de strategische langetermijndoelen tot en met 2022 vertaald in jaardoelen per bedrijfs onderdeel en per afdeling en uitgewerkt in KPI's en acties. Met deze integrale aanpak zijn wij strategisch en operationeel nog meer *in control*.

Wij hebben ons tot doel gesteld om in 2022, als wij ons eeuwfeest vieren, het meest innovatieve bouw- en installatiebedrijf van Nederland te zijn. Wij zoeken daarom continu naar slimme, nieuwe en innovatieve manieren om onze dienstverlening te verbeteren en de klantwaarde te vergroten.

Onze mensen zijn ons belangrijkste kapitaal; zij bepalen het succes en de continuïteit van de onderneming. Ook in 2016 hebben we daarom geïnvesteerd in de ontwikkeling van ons personeel met in- en externe opleidingen, trainingen en ontwikkeltrajecten. Daarbij zijn onze gedragswaarden Verbinden, Innovatief en Dialooggericht (VID) leidend. Wij willen dat iedere medewerker 'VID' is. Met onze continue aandacht voor de ontwikkeling van onze mensen, onze focus op onze VID gedragswaarden en ons oog voor de instroom van talent zijn wij op de arbeidsmarkt een onderscheidende werkgever. Ook hier leggen wij de lat hoog want wij willen de beste werkgever van Nederland worden.

Tot slot willen wij onze klanten, onze partners en vooral onze gedreven medewerkers bedanken voor de inspanningen in 2016. Samen hebben wij in 2016 prachtige projecten gerealiseerd en wij zijn ervan overtuigd dat wij samen ook de komende jaren onze ambitieuze doelstellingen gaan realiseren.

Directie Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V.
L.J.M. Hendriks, J.H.T. Bombach
Oss, 17 mei 2017

Inleiding

In 2016 heeft de bouwsector zich verder hersteld van de crisis. Met name het stijgende consumentenvertrouwen leidde tot een sterk herstel op de woningmarkt. Het teruggekeerde vertrouwen en de blijvend lage rente leidden tot een landelijke vraag die lokaal soms groter was dan het aanbod. Landelijk daalde de nieuwbouwproductie in de utiliteitsbouw met 1,5%.

Voor ons heeft dit verslagjaar geresulteerd in een verdere groei van omzet en resultaat, een trend die in 2013 al is ingezet. In zowel woningbouw als utiliteitsbouw nam het productievolume toe bij onze werkmaatschappijen; Hendriks Projectontwikkeling, Schrijvers Technische Installaties, Hendriks Bouwbedrijf en Hendriks Onderhoud en Beheer. Deze positieve ontwikkelingen en de gezonde groeiverwachting bevestigen ons dat de ingezette strategische koers de juiste is, waarbij wij sterk inzetten op procesoptimalisatie, het handelen vanuit klantwaarde en het denken vanuit de levenscyclus van gebouwen. Met een focus op wonen, zorg, onderwijs en scienceparken

In cijfers kwam ons activiteitsniveau in 2016 uit op circa 137 miljoen euro, terwijl dat in 2015 nog 95 miljoen euro was, en in 2014 nog 74 miljoen euro. Dit betekent maar liefst een stijging van 44% in één jaar tijd! Ook de som van de bedrijfsopbrengsten laat een toename zien van 33% (2016: € 88 miljoen; 2015: € 66 miljoen). Daarnaast bedroeg in 2016 de winst voor belasting 1.067.145 euro, een mooie stijging ten opzichte van 2015, waarin we op 734.898 euro uitkwamen.

Focus als kernbegrip

Het kernbegrip voor ons bedrijf in 2016 was focus. In een groeiende markt hebben we onze visie en strategie, onze organisatie en onze processen kritisch geanalyseerd en getoetst op toekomstbestendigheid. Met ons Management Team hebben we in een intensieve 24-uurs sessie de strategische doelen geconcretiseerd en vertaald naar gezamenlijke doelstellingen. Dit hebben we uitgewerkt in een nieuwe opzet van de strategische plancyclus. Hierbij zijn de strategische langetermijndoelen (tot en met 2022) vertaald in jaardoelen per bedrijfsonderdeel en per afdeling en uitgewerkt in KPI's en acties. Met deze integrale aanpak zijn wij strategisch en operationeel nog meer *in control*.

In de tweede helft van het jaar hebben we veel aandacht besteed aan de verdere rendementsverbetering van onze productiebedrijven. Hierbij hebben we de processen en de structuren geanalyseerd en gekeken naar 'zachtere' aspecten als cultuur en leiderschap en op basis hiervan zijn verbeterplannen opgesteld. Met de hernieuwde focus zijn wij vol vertrouwen dat wij concernbreed goed gesteld staan voor de toekomst.

Marktontwikkeling en orderportefeuille

In geheel Nederland nam de woningbouw in 2016 verder toe terwijl de utiliteitsnieuwbouw licht daalde. Wij zien deze ontwikkelingen terug in onze eigen orderportefeuille, waarin met name de woningbouw een sterke groei doormaakte. In de utiliteitsbouw hebben we enkele mooie en kennisintensieve projecten gerealiseerd. Omdat wij onze integrale kennis en expertise ook in de utiliteitsmarkt graag willen inzetten, en om een evenwichtige orderportefeuille te garanderen, verschoof onze acquisitie-aandacht in de loop van 2016 meer richting dit segment. Onderhoud en beheer maakte een gezonde groei door in met name renovatieprojecten voor woningcorporaties. Ook installatietechniek kende een marktconforme omzetgroei.

Ratio's

Onze solvabiliteit en rentabiliteit laten een verbetering zien ten opzichte van de jaren hiervoor: zo bedroeg onze solvabiliteit ultimo 2016 33,75%, terwijl dat in 2015 nog 33,35% was. Bovendien bedroeg onze rentabiliteit over 2016 4,45%, tegenover 3,23% in 2015. Deze ratio's, inclusief een current ratio ultimo 2016 van 1,62, zijn stuk voor stuk een bevestiging van onze gezonde financiële positie.

Personeel en organisatie

Onze mensen zijn het belangrijkste kapitaal; zij bepalen het succes en de continuïteit van de onderneming. Ook in 2016 hebben we daarom geïnvesteerd in de ontwikkeling van ons personeel met in- en externe opleidingen, trainingen en ontwikkeltrajecten. Door onze mensen continu te ontwikkelen en uit te dagen zijn wij ook op de arbeidsmarkt een ijzersterk merk.

Om succesvol samen te werken in onze innovatieve en integrale projecten zijn harde én zachte competenties van onze medewerkers van groot belang. Wij focussen daarbij op onze gedragswaarden Verbinden, Innovatief en Dialooggericht (VID). Wij willen dat iedere medewerker 'VID' is. Dit leidt tot een prettige samenwerking met klanten, bewoners en partners en tot maximale klantwaarde in onze projecten. Bovendien willen wij dat onze mensen met plezier hun werk doen en dat plezier ook overbrengen op onze klanten.

Met onze continue aandacht voor de ontwikkeling van onze mensen, onze focus op onze VID gedragswaarden en ons oog voor de instroom van talent willen wij nu en in de toekomst beschikken over de beste mensen. Ook hier leggen wij de lat hoog want wij willen de beste werkgever van Nederland worden.

Het personeelsbeleid in cijfers

- Het personeelsbestand is per saldo stabiel: aan het einde van het verslagjaar hadden de verschillende bedrijfsonderdelen in totaal 219 medewerkers in dienst, tegenover 217 eind 2015. In 2016 zijn 21 medewerkers nieuw in dienst genomen en we hebben van 19 medewerkers afscheid genomen, zowel op eigen verzoek als door de sluiting van de materieeldienst;
- Als toekomstgericht bedrijf werven we ook actief jonge mensen, dit resulteerde sinds 2014 in een daling van de gemiddelde leeftijd van onze medewerkers van 43 jaar naar 42 jaar in 2016. Terwijl iedereen natuurlijk een jaartje ouder werd. Hiermee hebben wij een prima mix van ervaren krachten en jonge mensen;
- Ons personeelsverloop is laag, dit uit zich onder andere in het feit dat 43 medewerkers aan het einde van 2016 langer dan 15 jaar in dienst zijn;
- Het ziekteverzuim is in 2016 met bijna 1% gedaald naar 4,76% (2015 5,74%).

2016 in vogelvlucht

Begin 2016 hebben we onze commerciële slagkracht vergroot met nieuwe directieleden voor Hendriks Projectontwikkeling en voor Schrijvers Technische Installaties. Daarnaast hebben wij onze commerciële processen verder gestroomlijnd met onder andere commerciële *weekly stands*. In de loop van het jaar merkten we de positieve resultaten van deze commerciële focus.

In onze strategische visie zien wij een toenemend belang van dienstverlening rondom Asset Management. Wij ontwikkelen en vergroten onze kennis en expertise op dit terrein omdat wij hier een groeiende markt zien voor professionele partijen. Onze focus op servicecontracten resulteerde onder andere in onderhoudscontracten die wij met diverse opdrachtgevers afsloten.

Medio 2016 is de strategische keuze gemaakt om Hendriks Installatietechniek en Schrijvers Elektrotechniek te integreren. Het nieuwe bedrijf richt zich onder de naam Schrijvers Technische Installaties op een rol waarin zij als installateur ook als hoofdaannemer kan opereren. Wij zien namelijk dat opdrachtgevers veeleisender worden: Zij verlangen een sturende rol van de installateur, vanaf het allereerste begin tot de eindoplevering, de nazorg en het onderhoud en beheer. Vaak betekent dit ook dat de verantwoordelijkheid voor het welslagen van deze activiteiten neergelegd wordt bij één opdrachtnemer. De klant wil één loket en één relatie die hij op alles kan aanspreken. Met Schrijvers Technische Installaties kunnen wij die rol verzorgen.

Om onze focus nog sterker te leggen op onze kernactiviteiten ontwikkelen, realiseren, installeren en beheren, hebben we in 2016 onze materieeldienst afgestoten. Voor de huur van het bouwmaterieel hebben wij een meerjarig contract afgesloten met Volker Wessels.

In de aantrekkelijke markt zien wij ook een toenemende belangstelling voor ons initiatief Dome-X, de fysieke vertaling van onze toekomstvisie. In de markt omarmen steeds meer partijen deze visie, waarin co-creatie, ontmoeting en innovatief samenwerken centraal staan, gericht op gezamenlijke business development en duurzaam innoveren. Als voorloper met deze innovatieve visie in de bouw ervaren wij steeds vaker (h)erkenning en positieve spin-off in de markt.

Fraaie projecten

Wij zijn trots op alle mooie projecten waaraan wij samen met onze klanten en onze partners hebben gewerkt. Om enkele voorbeelden te noemen:

- Business Plaza op de Talentencampus Oss;
- Werktuigbouwkundige en elektrotechnische werkzaamheden bij nieuwbouw EPR op de High Tech Campus in Nijmegen;
- Diverse meerjarenonderhoudsplannen;
- Nieuwbouw BREEAM-Excellent hoofdkantoor Shimano Europe op de High Tech Campus in Eindhoven, integraal project Hendriks Bouwbedrijf/Schrijvers Technische Installaties;
- Herbestemming voormalig kantoorpand Zayaz Ketsheuvel Den Bosch;
- Nul-op-de-meter woning, aangekocht door de gemeente Oss, renovatie samen met de partners in 'Wonen in Oss';
- Woonzorgcomplex Cronenborg Boxtel opgeleverd voor woonstichting Sint Joseph: 44 appartementen gerealiseerd, waarvan 27 voor cliënten van Cello;
- Appartementen en woningen in de nieuwe Beuningse wijk Hutgraaf;

- Transformatie Bartenkerk Den Bosch tot 12 appartementen voor starters, via een design en build EMVI aanbesteding, samen met Schrijvers Technische Installaties;
- Transformatie Pastoefabriek in Utrecht, integraal project;
- Grootschalig onderhoud aan 240 woningen in de Nijmeegse wijk Hatert, in opdracht van Talis.

Belangrijke maatschappelijke thema's

Maatschappelijk verantwoord ondernemen

Samen bouwen aan een betere wereld is al sinds de oprichting in 1922 een belangrijke drijfveer voor Hendriks. Wij vinden namelijk dat de gebouwde omgeving altijd duurzamer, gezonder en veiliger kan. Maatschappelijke verantwoordelijkheid en regionale betrokkenheid zitten dan ook diep verankerd in ons bedrijf. Wij geven hier op diverse manieren invulling aan:

- Wij beschikken over het certificaat Bewuste Bouwers en wij hebben op diverse projecten arbeidsplaatsen gecreëerd voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. In het jaarverslag van Stichting Bewuste Bouwers werden onze bouwplaatsen liefst drie keer genoemd als Best Practice. Met het project Blaak 16 eindigden we ook tweede in de landelijke verkiezing van best presterende bouwplaats;
- Als Maatschappelijk Hoofdsponsor van FC Oss stellen wij bij iedere thuiswedstrijd een goed doel in de gelegenheid om zichzelf te presenteren en te profileren. Daarbij zijn de betrokken vrijwilligers uitgenodigd om namens ons bedrijf de wedstrijd te bezoeken;
- Als ondertekenaar van het Convenant 'De Bouw Werkt In Noordoost Brabant' werken wij met gemeenten, woningbouworganisaties, onderwijsinstellingen en zorgorganisaties in de arbeidsmarktregio samen om leerwerkplekken te creëren om de instroom van technisch personeel met goede praktijkvaardigheden te vergroten;
- Wij werken actief mee in het Economic Development Programma, een uniek programma waarin ieder jaar high potentials uit het onderwijs, het bedrijfsleven en de overheid samenwerken aan de versterking van de Osse economische structuur;
- Wij geven dagelijks onze duurzaamheidsambitie vorm in onze projecten, waarbij wij onze uitgebreide kennis van GPR en BREEAM volledig hebben geïntegreerd in onze werkprocessen en in onze normen.

Innovaties

Wij hebben ons tot doel gesteld om in 2022 het meest innovatieve bouw- en installatiebedrijf van Nederland te zijn. Wij zoeken continu naar slimme, nieuwe en innovatieve manieren om onze dienstverlening te verbeteren en de klantwaarde te vergroten. In 2016 hebben we onder andere gewerkt aan de volgende innovaties:

- Pilot met remote sensing techniek: Wij zijn de dialoog aangegaan met een aantal leveranciers om modellen aan de voorkant beter af te stemmen op onze leveranciers aan de achterkant. Door de informatiebehoefte scherper te krijgen kunnen we modellerende partijen beter aansturen om uiteindelijk integraal efficiënter te werken en faalkosten te reduceren. Dit was de aanleiding voor een innovatieve pilot bij de bouw van Business Plaza in Oss, onderdeel van de Talentencampus;
- Nul-op-de-meter wonen in Oss: Aan de Potgieterstraat in Oss stond al jarenlang een sterk verwaarloosde woning leeg. De gemeente Oss heeft de woning gekocht om deze in het samenwerkingsverband Wonen in Oss te renoveren. Wij hebben deze woning gerenoveerd tot een 'nul-op-de-meterwoning' die geen externe energie meer nodig heeft;
- Hendriks renovatieconcept: Wij hebben recente succesvolle grootschalige renovatieprojecten diepgaand geanalyseerd en de best practices als bouwstenen gebruikt voor de vernieuwing van ons Hendriks-renovatieconcept. Deze conceptaanpak hebben we vervolgens getoetst bij belangrijke opdrachtgevers en in het Netwerk Conceptueel Bouwen. Op basis van de positieve reacties hebben wij ons innovatieve Hendriks-renovatieconcept verder aangescherpt, en in 2017 gaan wij hiermee actief de markt op;
- Wij hebben een app ontwikkeld om warme opnames mee uit te voeren bij woningrenovatie.

Vooruitzichten 2017

In 2016 hebben we geconstateerd dat we op onderdelen in onze bedrijfsvoering een verdere verdieping moesten doorvoeren, om onze visie en ambities te kunnen realiseren. Zo vraagt onze innovatieambitie om versterking in business development/innovatie. Om onze propositie als integrale dienstverlener op professionele wijze uit te kunnen dragen met een heldere propositie en de juiste merklading, is versterking van de marketingfunctie noodzakelijk. Gezien het toenemende belang van informatie en (big) data in zowel onze bedrijfsvoering (denk aan BIM en bouwplaats-ICT), maar ook als onderdeel van onze externe

dienstverlening, krijgt ICT een meer strategische rol. Met deze professionalisering kunnen wij onze rol als kennisintensieve dienstverlener nog beter invullen.

Risicobeheersing

Het inzichtelijk hebben en beheersen van risico's is cruciaal en gemeengoed binnen onze organisatie. Op projectniveau werken we op maandelijkse basis met een systeem van risicomanagement-overzichten (RMO's) per project. Hierdoor zijn de urgentie en de bewustwording rond het sturen op risico's en kansen op verschillende niveaus in onze organisatie een vast onderdeel van professioneel projectmanagement geworden. Daarnaast worden bij het aangaan van verplichtingen en het afsluiten van contracten binnen de gehele organisatie altijd de juridische, fiscale en financiële (economische) risico's geïnventariseerd en beoordeeld.

Het risico van onverkochte woningen is een specifiek risico voor organisaties als de onze. Het starten van de realisatiefase na 70% verkoop is hierbij de regel. Wekelijks monitoren we de stand van zaken van de nog te verkopen woningen (nog op te leveren en opgeleverd). En door wekelijks de juiste strategie op woningniveau te bepalen (met eventuele noodzakelijke aanvullende acties), sturen we bovendien actief op woningverkoop.

Een toelichting op het rente- en liquiditeitsrisico is te vinden in paragraaf 5 van de jaarrekening.

Investeringen

Ten aanzien van grondposities hebben er in het verslagjaar slechts beperkte investeringen plaatsgevonden. In materiële vaste activa hebben er in 2016 investeringen plaatsgevonden van 1.319.916 euro. Naar verwachting zullen de investeringen in 2017 in lijn liggen met de investeringen van 2016.

Financiering

Met onze huisbankier hebben we afspraken gemaakt over kredietlimieten, bevoorschotting en de te betalen rentevergoeding. Gecombineerd met onze inzet van mensen en middelen én onze huidige gezonde financiële positie, bieden deze afspraken ons volop ruimte om onze ambities ook de komende jaren te kunnen realiseren.

ALGEMEEN

De onderneming

Hendriks Bouw en Ontwikkeling is een familiebedrijf waarin vijf samenwerkende disciplines zijn ondergebracht. Op een duurzame en innovatieve wijze worden advies, ontwikkeling, bouw, w/e-installatie, onderhoud en beheer integraal aangewend om de wensen van onze klanten optimaal in te kunnen vullen. De oorsprong van Hendriks Bouw en Ontwikkeling ligt in het bouwbedrijf, dat in 1922 werd opgericht. De kernactiviteit van Hendriks is van oudsher woningbouw. Daarnaast is Hendriks succesvol actief op het gebied van zorg, scholen, kantoren en science park vastgoed.

Visie

Onze visie is dat “Leven nu en in de toekomst veiliger, duurzamer en energiezuiniger kan”. Deze visie benaderen wij met onze mensen vanuit onze uniforme kernwaarden; betrouwbaar, transparant, mensgericht en innovatief.

Missie

Onze missie kan worden samengevat in de volgende drie woorden: “Samen vernieuwend bouwen”. Hierbij staat het omzetten van onze kunde in winstgevende oplossingen voor onze partners en aanwezig zijn daar waar de actie, het geld en de waardecreatie is, centraal.

De vennootschap

Holdingsmaatschappij L. Hendriks Oss B.V. werd opgericht bij notariële akte op 29 november 1995 verleden voor mr. P.C.M. van den Heuvel, notaris te Oss. De ministeriële beschikking van geen bezwaar werd op de ontwerpakte verleend op 16 november 1995, onder nummer 543.809. Middels statutenwijziging van 7 mei 2002 is de naam gewijzigd in Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V.

De juridische / groepsstructuur

Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. is enig aandeelhouder van al haar dochtermaatschappijen, zoals togelicht op bladzijde 34 van de jaarrekening. De verschillende activiteiten worden voor rekening en risico uitgevoerd door de individuele werkmaatschappijen.

De groepsdirectie, bestaande uit de heren Lambèr Hendriks en Johan Bombach, stuurt de activiteiten centraal aan en staat aan het hoofd van de groep Hendriks Bouw en Ontwikkeling.

Kengetallen

	2016	2015	2014	2013	2012
Som van de bedrijfsopbrengsten (in € 1.000)	87.742	65.791	56.313	57.175	50.702
Activiteitsniveau (in € 1.000)	136.543	95.048	74.128	71.748	66.149
Netto-omzet (in € 1.000)	90.864	67.460	55.122	61.812	35.974
Bedrijfsresultaat (in € 1.000)	558	-213	-1.023	-917	-1.885
Resultaat niet geconsolideerde deelnemingen (in € 1.000)	691	1.262	1.677	1.265	2.264
Resultaat voor belasting (in € 1.000)	1.067	735	421	16	171
Totaal activa (in € 1.000)	43.947	48.180	47.989	47.069	49.387
Eigen vermogen (in € 1.000)	14.834	16.070	15.984	15.325	15.267
Current ratio	1,62	1,70	1,31	1,33	1,31
Solvabiliteit	33,75	33,35	33,31	32,56	30,91
Rentabiliteit	4,45	3,23	2,89	1,66	2,72

De in 2016 doorgevoerde stelselwijziging met betrekking tot de materiële vaste activa is niet verwerkt in de vergelijkende cijfers in het meerjarenoverzicht over de jaren 2012 tot en met 2014.

JAARREKENING 2016

GECONSOLIDEERDE JAARREKENING

Geconsolideerde balans per 31 december 2016

(na resultaatbestemming)

	Ref.	31-12-2016		31-12-2015	
		€	€	€	€
ACTIVA					
Vaste activa					
Materiële vaste activa	6.	3.495.240		4.674.907	
Financiële vaste activa	7.	8.914.800		4.136.131	
			12.410.040		8.811.038
Vlottende activa					
Vorraden	8.	20.128.018		28.623.067	
Vorderingen	10.	10.619.947		9.930.855	
Liquide middelen	11.	788.692		815.276	
			31.536.657		39.369.198
			43.946.697		48.180.236
PASSIVA					
Groepsvermogen					
Eigen vermogen	12.	14.743.942		15.979.878	
Aandeel derden in vermogen	13.	90.000		90.000	
			14.833.942		16.069.878
Voorzieningen	14.		3.699.583		2.721.048
Langlopende schulden	15.		5.931.250		6.162.940
Kortlopende schulden	16.		19.481.922		23.226.370
			43.946.697		48.180.236

Geconsolideerde winst- en verliesrekening over 2016

	Ref.	2016		2015	
		€	€	€	€
Netto-omzet		90.863.858		67.460.208	
Wijziging in voorraden gereed product en onderhanden werk		-3.121.452		-1.669.515	
Som van de bedrijfsopbrengsten	18.		87.742.406		65.790.693
Kosten van grond- en hulpstoffen / uitbesteed werk		66.066.421		46.943.074	
Lonen en salarissen	19.	17.603.261		15.987.483	
Afschrijvingen op materiële vaste activa	20.	447.672		631.023	
Overige bedrijfskosten	21.	3.067.407		2.441.779	
Bedrijfslasten			87.184.761		66.003.359
Bedrijfsresultaat			557.645		-212.666
Rentebaten en soortgelijke opbrengsten		180.872		48.623	
Rentelasten en soortgelijke kosten		-362.640		-363.408	
Resultaat uit deelnemingen		691.268		1.262.349	
Financiële baten en lasten			509.500		947.564
Resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening voor belasting			1.067.145		734.898
Belasting	22.		-406.782		-215.247
Resultaat na belasting			660.363		519.651

Geconsolideerd kasstroomoverzicht over 2016

(opgesteld volgens de indirecte methode)

	2016		2015	
	€	€	€	€
Operationele activiteiten				
Winst na belasting	660.363		519.651	
Afschrijving materiële vaste activa	644.480		735.660	
Voorzieningen	1.257.223		-54.714	
Voorraden	8.495.049		-3.691.505	
Onderhanden projecten	0		121.507	
Actieve belastinglatentie	50.287		-83.906	
Vorderingen – kortlopende schulden	584.996		11.258.346	
Kasstroom uit operationele activiteiten		11.692.398		8.805.039
Investeringsactiviteiten				
Investerings in materiële vaste activa	-1.319.916		-1.308.915	
Desinvesteringen van materiële vaste activa	899.658		82.046	
Verstrekte leningen	-438.837		0	
Ontvangen aflossingen	176.026		57.911	
(Des) investeringen in niet geconsolideerde deelnemingen	-4.566.145		1.026.249	
Kasstroom uit investeringsactiviteiten		-5.249.214		-142.709
Financieringsactiviteiten				
Dividend	-1.499.905		-6.300	
Directe vermogensmutatie overige reserve	280.363		0	
Mutatie langlopende lening	-231.690		6.162.940	
R/c bankkrediet	-5.018.536		-14.058.198	
Kasstroom uit financieringsactiviteiten		-6.469.768		-7.901.558
Mutatie liquide middelen		-26.584		760.772

Toelichting op de geconsolideerde balans en winst- en verliesrekening

1. Algemene toelichting

1.1 Activiteiten

De activiteiten van Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. en haar groepsmaatschappijen ('de Groep') bestaan voornamelijk uit advies, ontwikkeling, bouw, w-installatie, e-installatie en onderhoud en beheer. Verkoop vindt hoofdzakelijk in het binnenland plaats.

1.2 Vestigingsadres

Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. is feitelijk gevestigd op Kanaalstraat 12, 5347 KM te Oss.

1.3 Groepsverhoudingen

Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. staat aan het hoofd van de groep. Indien hierna in de geconsolideerde jaarrekening wordt gesproken over Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V./de Groep wordt hiermee bedoeld Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. en haar in de consolidatie begrepen vennootschappen.

1.4 Stelselwijzigingen

In het boekjaar 2016 heeft Hendriks Bouw en Ontwikkeling een stelselwijziging doorgevoerd ten aanzien van de waardering van de materiële vaste activa categorie vervoermiddelen. Tot en met 2015 werden de vervoermiddelen gewaardeerd op actuele waarde, waarbij onder de actuele waarde werd verstaan de vervangingswaarde. Voor jaarrekening die betrekking hebben op een boekjaar dat aanvangt op of na 1 januari 2016 geldt dat de nieuwe versie van het Besluit actuele waarde van toepassing is. Een belangrijke wijziging betreft de vervanging van het begrip vervangingswaarde door het begrip actuele kostprijs. De vervangingswaarde kan dus niet langer worden toegepast. Op basis hiervan is besloten om vanaf de jaarrekening 2016 de vervoermiddelen te waarderen tegen kostprijs, zijnde de verkrijgingsprijs. Dit heeft de volgende effecten op de balansposten per 1-1-2016:

- De materiële vaste activa zijn afgenomen met € 328.000 van € 5.002.907 naar € 4.674.907.
- De voorzieningen zijn afgenomen met € 65.600 van € 2.786.648 naar € 2.721.048.
- Het eigen vermogen is afgenomen met een bedrag van € 262.400. De herwaarderingsreserve is gedaald van € 1.215.237 naar € 952.837.

De stelselwijziging heeft geen resultaatteffect.

De vergelijkende cijfers over het boekjaar 2015 zijn aangepast op basis van de nieuwe waarderingsgrondslag.

1.5 Schattingswijzigingen

In het boekjaar 2016 zijn er geen schattingswijzigingen doorgevoerd.

1.6 Schattingen

Bij toepassing van de grondslagen en regels voor het opstellen van de jaarrekening vormt de leiding van Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. zich verschillende oordelen en schattingen die essentieel kunnen zijn voor de in de jaarrekening opgenomen bedragen. Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten.

1.7 Consolidatie

In de consolidatie worden de financiële gegevens opgenomen van Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. samen met haar groepsmaatschappijen en andere rechtspersonen waarop zij overheersende zeggenschap kan uitoefenen of waarover zij de centrale leiding heeft. Groepsmaatschappijen zijn rechtspersonen waarin Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. direct of indirect overheersende zeggenschap kan uitoefenen doordat zij beschikt over de meerderheid van de stemrechten of op enige andere wijze de financiële en operationele activiteiten kan beheersen. Hierbij wordt tevens rekening gehouden met potentiële stemrechten die direct kunnen worden uitgeoefend op balansdatum.

De groepsmaatschappijen en andere rechtspersonen waarop zij een overheersende zeggenschap kan uitoefenen of waarover zij de centrale leiding heeft, worden voor 100% in de consolidatie betrokken. Het aandeel van derden in het groepsvermogen en in het groepsresultaat wordt afzonderlijk vermeld.

Onder verwijzing naar het inzichtvereiste worden joint ventures met substantiële posities in voorraad gronden die naar verwachting nog niet op korte termijn in productie zijn genomen proportioneel

geconsolideerd. Bij proportionele consolidatie worden de activa en verplichtingen, alsmede de opbrengsten en kosten naar evenredigheid van het kapitaalbelang opgenomen.

Overige deelnemingen waarop geen overheersende zeggenschap kan worden uitgeoefend (geassocieerde deelnemingen) worden niet betrokken in de consolidatie.

Intercompany-transacties, intercompany-winsten en onderlinge vorderingen en schulden tussen groepsmaatschappijen en andere in de consolidatie opgenomen rechtspersonen worden geëlimineerd, voor zover de resultaten niet door transacties met derden buiten de Groep zijn gerealiseerd. Ongerealiseerde verliezen op intercompany-transacties worden ook geëlimineerd tenzij er sprake is van een bijzondere waardevermindering. Waarderingsgrondslagen van groepsmaatschappijen en andere in de consolidatie opgenomen rechtspersonen zijn waar nodig gewijzigd om aansluiting te krijgen bij de geldende waarderingsgrondslagen voor de Groep.

De in de consolidatie begrepen vennootschappen zijn:

Hendriks Facilitair Bedrijf B.V.	Oss	100%
Hendriks Bouwbedrijf Oss B.V.	Oss	100%
Hendriks Bouwbedrijf 's-Hertogenbosch B.V.	's-Hertogenbosch	100%
Hendriks Onderhoud en Beheer B.V.	Oss	100%
Schrijvers Technische Installaties B.V.	Oss	100%
Hendriks Beton B.V.	Oss	100%
Hendriks Projectontwikkeling B.V.	's-Hertogenbosch	100%
Hendriks Projektontwikkeling II B.V.	's-Hertogenbosch	100%
Hendriks Projektontwikkeling III B.V.	's-Hertogenbosch	100%
Project Ontwikkelings Gronden I B.V.	's-Hertogenbosch	100%
Project Ontwikkelings Gronden II B.V.	's-Hertogenbosch	100%
Project Ontwikkelings Gronden III B.V.	Oss	20%
Schrijvers Groep B.V.	Oss	100%
Schrijvers Elektrotechniek B.V.	Oss	100%
Schrijvers Beveiliging & Telematica B.V.	Boxmeer	100%
Schrijvers Quality B.V.	Oss	100%

1.8 Verbonden partijen

Als verbonden partij worden alle rechtspersonen aangemerkt waarover overheersende zeggenschap, gezamenlijke zeggenschap of invloed van betekenis kan worden uitgeoefend. Ook de statutaire directieleden, andere sleutelfunctionarissen in het management van Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. en nauwe verwanten zijn verbonden partijen.

Transacties van betekenis met verbonden partijen worden toegelicht voor zover deze niet onder normale marktvoorwaarden zijn aangegaan. Hiervan wordt toegelicht de aard en de omvang van de transactie en andere informatie die nodig is voor het verschaffen van het inzicht.

1.9 Acquisities en desinvesteringen van groepsmaatschappijen

Vanaf de overnamedatum worden de resultaten en de identificeerbare activa en passiva van de overgenomen vennootschap opgenomen in de geconsolideerde jaarrekening. De overnamedatum is het moment dat overheersende zeggenschap kan worden uitgeoefend op de desbetreffende vennootschap.

De verkrijgingsprijs bestaat uit het geldbedrag of het equivalent hiervan dat is overeengekomen voor de verkrijging van de overgenomen onderneming vermeerderd met eventuele direct toerekenbare kosten. Indien de verkrijgingsprijs hoger is dan het nettobedrag van de reële waarde van de identificeerbare activa en passiva wordt het meerdere als goodwill geactiveerd onder de immateriële vaste activa. Indien de verkrijgingsprijs lager is dan het nettobedrag van de reële waarde van de identificeerbare activa en passiva, dan wordt het verschil (negatieve goodwill) als overlopende passiefpost opgenomen.

De maatschappijen die in de consolidatie betrokken zijn, blijven in de consolidatie opgenomen tot het moment dat zij worden verkocht; deconsolidatie vindt plaats op het moment dat de beslissende zeggenschap wordt overgedragen.

1.10 Toelichting op het kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de indirecte methode. In het kasstroomoverzicht wordt onderscheid gemaakt tussen operationele, investerings- en financieringsactiviteiten. Ontvangsten en uitgaven uit hoofde van interest en winstbelastingen worden opgenomen onder de kasstroom uit operationele activiteiten. Betaalde dividenden worden opgenomen onder de kasstroom uit financieringsactiviteiten. De verkrijgingsprijs van verworven groepsmaatschappijen wordt opgenomen onder de kasstroom uit investeringsactiviteiten, voor zover betaling in geld heeft plaatsgevonden. De geldmiddelen die in de verworven groepsmaatschappij aanwezig zijn, zijn op de aankoopprijs in mindering gebracht. Transacties waarbij geen instroom of uitstroom van kasmiddelen plaatsvindt zijn niet in het kasstroomoverzicht opgenomen.

2. Algemene grondslagen

2.1 Algemeen

De geconsolideerde jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen van Titel 9 Boek 2 BW en de stellige uitspraken van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, die uitgegeven zijn door de Raad voor de Jaarverslaggeving.

Activa en verplichtingen worden in het algemeen gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs of de actuele waarde. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs.

2.2 Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd gebleven ten opzichte van het voorgaande jaar, met uitzondering van eventuele toegepaste stelsel- en schattingswijzigingen zoals opgenomen in de desbetreffende paragrafen.

2.3 Bijzondere posten

Bijzondere posten zijn baten of lasten die voortvloeien uit gebeurtenissen of transacties die behoren tot het resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening, maar die omwille van de vergelijkbaarheid apart toegelicht worden op grond van de aard, omvang of het incidentele karakter van de post.

2.4 Financiële instrumenten

De in de balans opgenomen financiële instrumenten zijn gewaardeerd tegen de (geamortiseerde) kostprijs. Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. heeft in 2016 geen gebruik gemaakt van derivaten.

3. Grondslagen voor waardering van activa en passiva

3.1 Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs inclusief direct toerekenbare kosten, onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de verwachte toekomstige gebruiksduur en bijzondere waardeverminderingen.

Uitzondering hierop betreft de waardering van de categorie machines en installaties. Deze wordt gewaardeerd op directe opbrengstwaarde als gevolg van het besluit tot verkoop van het eigen materieel.

3.2 Financiële vaste activa

3.2.1 Deelnemingen

Deelnemingen waarin invloed van betekenis kan worden uitgeoefend worden gewaardeerd volgens de vermogensmutatiemethode (nettovermogenswaarde). Wanneer 20% of meer van de stemrechten uitgebracht kan worden, wordt ervan uitgegaan dat er invloed van betekenis is.

De nettovermogenswaarde wordt berekend volgens de grondslagen die gelden voor deze jaarrekening.

Indien de waardering van een deelneming volgens de nettovermogenswaarde negatief is, wordt deze op nihil gewaardeerd. Indien en voor zover Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. in deze situatie geheel of gedeeltelijk instaat voor de schulden van de deelneming, dan wel het stellige voornemen heeft de deelneming tot betaling van haar schulden in staat te stellen, wordt hiervoor een voorziening getroffen.

De eerste waardering van gekochte deelnemingen is gebaseerd op de reële waarde van de identificeerbare activa en passiva op het moment van acquisitie. Voor de vervolwaardering worden de grondslagen toegepast die gelden voor deze jaarrekening, uitgaande van de waarden bij eerste waardering.

Als resultaat wordt verantwoord het bedrag waarmee de boekwaarde van de deelneming sinds de voorafgaande jaarrekening is gewijzigd als gevolg van het door de deelneming behaalde resultaat.

Deelnemingen waarop geen invloed van betekenis kan worden uitgeoefend, worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs. Als resultaat wordt in aanmerking genomen het in het verslagjaar gedeclareerde dividend van de deelneming, waarbij niet in contanten uitgekeerde dividenden worden gewaardeerd tegen reële waarde.

Indien sprake is van een bijzondere waardevermindering vindt waardering plaats tegen de realiseerbare waarde (zie verder de paragraaf "Bijzondere waardeverminderingen van vaste activa"); afwaardering vindt plaats ten laste van de winst-en-verliesrekening.

3.2.2 Latente belastingvorderingen

Latente belastingvorderingen worden opgenomen voor verrekenbare fiscale verliezen en voor verrekenbare tijdelijke verschillen tussen de waarde van de activa en passiva volgens fiscale voorschriften enerzijds en de in deze jaarrekening gevolgde waarderingsgrondslagen anderzijds, met dien verstande dat latente belastingvorderingen alleen worden opgenomen voor zover het waarschijnlijk is dat er toekomstige fiscale winst zal zijn waarmee de tijdelijke verschillen kunnen worden verrekend en verliezen kunnen worden gecompenseerd.

Latente belastingvorderingen met een korte looptijd worden gewaardeerd op nominale waarde (tegen het op het einde van het verslagjaar geldende belastingtarief). Latente belastingvorderingen met een lange looptijd (> 5 jaar) worden gewaardeerd tegen contante waarde.

3.2.3 Overige vorderingen

De onder financiële vaste activa opgenomen overige vorderingen worden initieel gewaardeerd tegen reële waarde. Vervolgens worden deze leningen gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Indien er bij de verstrekking van leningen sprake is van disagio of agio, wordt dit gedurende de looptijd ten gunste respectievelijk ten laste van het resultaat gebracht als onderdeel van de effectieve rente. Ook transactiekosten worden verwerkt in de eerste waardering en als onderdeel van de effectieve rente ten laste van het resultaat gebracht. Bijzondere waardeverminderingen worden in mindering gebracht op de winst-en-verliesrekening.

3.3 Bijzondere waardeverminderingen van vaste activa

De vennootschap beoordeelt op iedere balansdatum of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld. Indien het niet mogelijk is de realiseerbare waarde voor het individuele actief te bepalen, wordt de realiseerbare waarde bepaald van de kasstroomgenererende eenheid waartoe het actief behoort.

Van een bijzondere waardevermindering is sprake als de boekwaarde van een actief hoger is dan de realiseerbare waarde; de realiseerbare waarde is de hoogste van de opbrengstwaarde en de bedrijfswaarde. Een bijzonder-waardeverminderingverlies wordt direct als last verwerkt in de winst-en-verliesrekening onder gelijktijdige verlaging van de boekwaarde van het betreffende actief.

3.4 Voorraden

3.4.1 Onderhanden werken

De per balansdatum onderhanden werken worden gewaardeerd tegen de direct bestede kosten verhoogd met een opslag voor algemene en indirecte kosten. Indien noodzakelijk worden voorzieningen voor toekomstig te verwachten verliezen in mindering gebracht.

3.4.2 Gronden en locaties in voorraad

De gronden en locaties in voorraad worden gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs (inclusief direct aan de grondpositie toerekenbare kosten) of lagere opbrengstwaarde.

3.4.3 Voorraad woningen

De voorraad woningen worden gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs of lagere opbrengstwaarde.

3.4.4 Voorraad grond- en hulpstoffen

De voorraad grond- en hulpstoffen wordt gewaardeerd tegen kostprijs op verkrijgingsprijzen onder toepassing van de FIFO-methode ('first in, first out') of lagere opbrengstwaarde.

3.5 Onderhanden projecten

De per balansdatum onderhanden projecten in opdracht van derden wordt gewaardeerd tegen de direct bestede kosten verhoogd met een opslag voor algemene en indirecte kosten, toegerekende winst (op basis van de projectvoortgang) en reeds gedeclareerde termijnen. De berekening van de projectvoortgang vindt plaats op basis van de verhouding van de bestede kosten ten opzichte van de geschatte totale kosten. Indien noodzakelijk worden voorzieningen voor toekomstig te verwachten verliezen in mindering gebracht.

Het totaalsaldo van alle onderhanden projecten wordt, wanneer er sprake is van een debetstand, gepresenteerd onder de vlottende activa. Het totaalsaldo van alle onderhanden projecten wordt, wanneer er sprake is van een creditstand, gepresenteerd onder de kortlopende schulden.

3.6 Vorderingen

Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie. Handelsvorderingen worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Als de ontvangst van de vordering is uitgesteld op grond van een verlengde overeengekomen betalingstermijn wordt de reële waarde bepaald aan de hand van de contante waarde van de verwachte ontvangsten en worden er op basis van de effectieve rente rente-inkomsten ten gunste van de winst-en-verliesrekening gebracht. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering.

3.7 Liquide middelen

Liquide middelen bestaan uit kas en banktegoeden met een looptijd korter dan twaalf maanden. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde.

3.8 Herwaarderingsreserve

Als gevolg van de waardering van de categorie materieel op directe opbrengstwaarde wordt een herwaarderingsreserve gevormd. Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar paragraaf 3.1 (materiële vaste activa).

3.9 Aandeel derden

Het aandeel derden als onderdeel van het groepsvermogen wordt gewaardeerd tegen het bedrag van het netto-belang in de netto-activa van de desbetreffende groepsmaatschappijen.

Voor zover de desbetreffende groepsmaatschappij een negatieve nettovermogenswaarde heeft, worden de negatieve waarde en de eventuele verdere verliezen niet toegewezen aan het aandeel derden, tenzij de derden-aandeelhouders een feitelijke verplichting hebben en in staat zijn om de verliezen voor hun rekening te nemen.

3.10 Voorzieningen

3.10.1 Algemeen

De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de beste schatting van de bedragen die noodzakelijk zijn om de verplichtingen per balansdatum af te wikkelen. Pensioenvoorzieningen worden gewaardeerd op basis

van actuariële grondslagen. De overige voorzieningen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde van de uitgaven die naar verwachting noodzakelijk zijn om de verplichtingen af te wikkelen, tenzij anders vermeld.

Wanneer de verwachting is dat een derde de verplichtingen vergoedt, en wanneer het waarschijnlijk is dat deze vergoeding zal worden ontvangen bij de afwikkeling van de verplichting, dan wordt deze vergoeding als een actief in de balans opgenomen.

3.10.2 Latente belastingverplichtingen

Latente belastingverplichtingen worden opgenomen voor tijdelijke verschillen tussen de waarde van de activa en passiva volgens fiscale voorschriften enerzijds en de boekwaarden die in deze jaarrekening gevolgd worden anderzijds.

Latente belastingverplichtingen met een korte looptijd worden gewaardeerd op nominale waarde (tegen het op het einde van het verslagjaar geldende belastingtarief). Latente belastingvorderingen met een lange looptijd (> 5 jaar) worden gewaardeerd tegen contante waarde.

3.10.3 Pensioenverplichtingen

De pensioenregeling van de directeur-grotaandeelhouder tot aan datum uitdiensttreding is in eigen beheer gehouden. Hiervoor is een voorziening opgenomen voor de per balansdatum opgebouwde pensioenverplichting, die bestaat uit de opgebouwde pensioenaanspraken, inclusief onvoorwaardelijk overeengekomen (toekomstige) indexaties van de opgebouwde aanspraken. De voorziening wordt gewaardeerd op basis van in Nederland algemeen aanvaardbare actuariële waarderingsmethodieken. De uitgaven worden contant gemaakt tegen de actuele markttrente.

3.10.4 Toegezegde jubileumuitkeringen

De voorziening jubileumuitkeringen wordt opgenomen tegen de contante waarde van de verwachte uitkeringen gedurende het dienstverband. Bij de berekening van de voorziening wordt onder meer rekening gehouden met de blijfkans. De uitkeringen worden contant gemaakt tegen de actuele markttrente.

3.10.5 Garantieverplichtingen

Betreft een voorziening voor garantiekosten, ter zake van opgeleverde werken. Gebleken is dat rekening gehouden dient te worden met eventueel later optredende gebreken aan opgeleverde werken. Om dergelijke risico's te dekken is een garantievoorziening gevormd.

3.11 Langlopende schulden

Langlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Transactiekosten die direct zijn toe te rekenen aan de verwerving van de langlopende schulden worden in de waardering bij eerste verwerking opgenomen. Langlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten. Het verschil tussen de bepaalde boekwaarde en de uiteindelijke aflossingswaarde wordt op basis van de effectieve rente gedurende de geschatte looptijd van de langlopende schulden in de winst-en-verliesrekening als interestlast verwerkt.

3.12 Kortlopende schulden

Kortlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Kortlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten. Dit is meestal de nominale waarde.

4. Grondslagen voor bepaling van het resultaat

4.1 Algemeen

Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de som van de bedrijfsopbrengsten en alle hiermee verbonden kosten en andere aan het verslagjaar toe te rekenen lasten. De kosten en lasten worden bepaald met inachtneming van de hiervoor reeds vermelde waarderingsgrondslagen.

Winsten worden verantwoord in het jaar waarin de goederen zijn geleverd c.q. de diensten zijn verricht. Winst op werken in uitvoering voor derden wordt genomen voor het gedeelte van de verwachte winst dat overeenkomt met het uitgevoerde deel van het werk. Indien op onderhanden werken/projecten een verlies wordt verwacht, is daarvoor een voorziening getroffen ten laste van het resultaat.

4.2 Netto omzet

Is het totaal van de gefactureerde bedragen op opgeleverde werken, opbrengsten woningen uit voorraad en de wijziging in de onderhanden projecten.

4.3 Som van de bedrijfsopbrengsten

Dit is het saldo van de netto omzet en de wijziging in voorraden gereed product en onderhanden werk.

4.4 Kosten van grond- en hulpstoffen, uitbesteed werk en overige bedrijfskosten

De kosten worden toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

4.5 Personeelsbeloningen

4.5.1 Lonen, salarissen en sociale lasten

Lonen, salarissen en sociale lasten worden op grond van de arbeidsvoorwaarden verwerkt in de winst- en verliesrekening voor zover ze verschuldigd zijn aan werknemers respectievelijk de belastingautoriteit.

4.5.2 Pensioenlasten

Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. heeft alle pensioenregelingen voor haar werknemers verwerkt volgens de verplichtingenbenadering. De over het verslagjaar verschuldigde premie wordt als last verantwoord. Mutaties in de pensioenvoorziening van de directeur-groootaandeelhouder worden ook in de winst- en verliesrekening verwerkt.

4.6 Afschrijvingen op materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden afgeschreven over de verwachte toekomstige gebruiksduur van het actief. Boekwinsten en -verliezen uit de incidentele verkoop van materiële vaste activa zijn begrepen onder de afschrijvingen.

4.7 Rentebaten en -lasten

Rentebaten en rentelasten worden tijdsevenredig verwerkt, rekening houdend met de effectieve rentevoet van de desbetreffende activa en passiva. Bij de verwerking van de rentelasten wordt rekening gehouden met de verantwoorde transactiekosten op de ontvangen leningen.

4.8 Resultaat deelnemingen

Het resultaat is het bedrag waarmee de boekwaarde van de deelneming sinds de voorafgaande jaarrekening is gewijzigd als gevolg van het door de deelneming behaalde resultaat voor zover dit aan Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. wordt toegerekend.

4.9 Belastingen resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening

De belasting wordt gebaseerd op het resultaat in de jaarrekening met inachtneming van de permanente verschillen tussen de winstberekening volgens de jaarrekening enerzijds en de fiscale winstberekening anderzijds. De berekening vindt plaats tegen het actuele belastingtarief. Het verschil met de op basis van de winstberekening verschuldigde belasting komt tot uitdrukking in de latente belastingvorderingen en -verplichtingen.

5. Financiële instrumenten en risicobeheersing

5.1 Valutarisico

Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. is alleen werkzaam in Nederland en loopt geen valutarisico.

5.2 Renterisico

Hendriks Bouw en Ontwikkeling loopt renterisico over de rentedragende vorderingen en rentedragende langlopende en kortlopende schulden (waaronder schulden aan kredietinstellingen).

Voor vorderingen en schulden met variabele renteaftspraken loopt Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. risico ten aanzien van toekomstige kasstromen; met betrekking tot vastrentende vorderingen en schulden loopt Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. risico's over de reële waarde als gevolg van wijzigingen in de marktrente. Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. maakt geen gebruik van financiële derivaten tot afdekking van het renterisico.

5.3 Liquiditeitsrisico

De totale kredietfaciliteit (lening, rekening courant financiering en bankgarantiefaciliteit) voor Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. bedraagt per 31-12-2016 € 29,3 miljoen. Het gebruik hiervan per jaareinde 2016 is

€ 10,9 miljoen. Hiermee is er voldoende ruimte in de kredietfaciliteit. Aan de bank zijn voor de kredietfaciliteit per 31-12-2016 de volgende zekerheden verstrekt:

- recht van eerste hypotheek op grondposities tot € 7,5 miljoen,
- positieve/negatieve hypotheekverklaring op de overige grondposities,
- verpanding van bedrijfsuitrusting, voorraden, boekvorderingen en vorderingen uit aannemingsovereenkomsten,
- compte joint- en mede aansprakelijkheidsovereenkomst van alle dochtermaatschappijen,
- negatieve pledge / pari passu en cross default verklaring.

6. Materiele vaste activa

Het verloop van de materiële vaste activa in het verslagjaar is als volgt:

	Machines en Installaties	Andere vaste Bedrijfs- Middelen	Totaal
	€	€	€
<i>Stand 1 januari</i>			
Aanschafwaarde	4.595.431	6.830.379	11.425.810
Herwaardering	1.300.545	0	1.300.545
Cumulatieve afschrijvingen	-3.433.022	-4.618.426	-8.051.448
	2.462.954	2.211.953	4.674.907
<i>Mutaties</i>			
Investerings	60.208	1.259.708	1.319.916
Desinvesteringen – aanschafwaarde	-2.170.786	-906.936	-3.077.722
Desinvesteringen – cum. afschrijvingen	1.457.634	720.430	2.178.064
Mutatie herwaardering	-955.445	0	-955.445
Afschrijvingen	-22.270	-622.210	-644.480
	-1.630.659	450.992	-1.179.667
<i>Stand 31 december</i>			
Aanschafwaarde	2.484.853	7.183.151	9.668.004
Herwaardering	345.100	0	345.100
Cumulatieve afschrijvingen	-1.997.658	-4.520.206	-6.517.864
	832.295	2.662.945	3.495.240

Gehanteerde afschrijvingspercentages van de aanschafwaarde: 5% tot 20%.

7. Financiële vaste activa

De samenstelling van de balanspost financiële vaste activa is als volgt:

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Niet geconsolideerde deelnemingen	8.308.211	3.742.066
Latente belastingvorderingen	33.619	83.906
Overige langlopende vorderingen	572.970	310.159
	8.914.800	4.136.131

Alle vorderingen die in de financiële vaste activa zijn opgenomen hebben een resterende looptijd langer dan een jaar.

7.1 Niet geconsolideerde deelnemingen

Het verloop gedurende het verslagjaar is als volgt:

	Verkrij- gingsprijs	Belang	Stand 1 januari 2016	Desin- vestering /Investing/ Deconsoli- datie	Resul- taat	Correctie negatieve deel- neming	Stand 31 december 2016
	€		€	€	€		€
V.o.F Huurlingsedam, Oss	26.773	50%	0	4.549.522	-16.040		4.533.482
Brabantse Poort Nijmegen B.V., Nijmegen	85.084	25%	336.578	-328.750	-7.828		0
Hertogbouw 3 C.V., Oss	113.445	21%	-24.892	-31.454	75.405		19.059
V.o.F. Combinatie Hoessenbos, Oss	27.227	25%	74.212	-25.000	43.930		93.142
V.o.F. Klein Linden, Oss	22.689	50%	169.953	-471.178	196.711	104.514	0
Ontwikkelingscombinatie Hessenberg V.o.F., Rosmalen	100	50%	874	-862	-12		0
V.o.F. Dorsveld, Geffen	250.000	50%	1.022.813	-195.489	236.446		1.063.770
Samenwerking Boekel, Geffen	0	50%	187.086	-216.547	29.461		0
V.o.F. Vleumingen-West, Gendt	8.500	50%	1.170	0	-2.223		-1.053
Combinatie Amstelhoef V.o.F., Oss	0	50%	8.202	-8.202	0		0
Park & People C.V. Oss	90.897	50%	147.880	559.005	-83.428		623.457
Park & People Beheer B.V., Oss	3	50%	2.630	0	-815		1.815
Bouwcombinatie Talentencampus V.o.F., Oss	0	50%	191.549	-409.000	135.992	81.459	0
V.o.F. Doonheide Gemert, Geffen	50.000	50%	88.714	-78.609	74.029		84.134

V.o.F. Bouwontwikkeling Oss, Geffen	1.714.547	50%	1.534.546	357.100	-1.241	1.890.405
Bouwcombinatie Blaak 16 V.o.F., Oss	0	50%	751	-767.500	10.881	755.868
Totaal			3.742.066	2.933.036	691.268	941.841
					8.308.211	

Vanaf 2016 wordt de VOF Huurlingsedam als financieel vast actief verwerkt in de cijfers van Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. (in 2015 voor 50% meegeconsolideerd in de cijfers van Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V.).

7.2 Latente belastingvorderingen

De latente belastingvorderingen hebben betrekking op compensabele verliezen.

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Latente belastingvorderingen	33.619	133.156
Af: kortlopende deel	0	-49.250
	33.619	83.906

7.3 Overige langlopende vorderingen

Het verloop gedurende het verslagjaar is als volgt:

	2016	2015
	€	€
Langlopende vorderingen 1 januari	310.159	368.070
Bij: kortlopende deel 1 januari	57.911	66.930
Nieuwe langlopende vorderingen	438.837	0
Aflossingen langlopende vorderingen	-91.008	-66.930
Saldo	715.899	368.070
Af: kortlopende deel 31 december	-142.929	-57.911
	572.970	310.159

8. Voorraden

De samenstelling van de balanspost voorraden is als volgt:

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Onderhanden werken	1.946.315	4.497.229
Gronden en locaties in voorraad	18.150.606	23.445.505
Voorraad woningen	0	634.179
Overige voorraden	31.097	46.154
	20.128.018	28.623.067

8.1 Onderhanden werken

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Directe kosten	1.960.882	4.411.429
Algemene Kosten	56.381	112.913
Voorziening verlieslatende werken	-70.948	-27.113
	1.946.315	4.497.229

8.2 Gronden en locaties in voorraad

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Noord-Brabant	14.081.612	14.163.918
Gelderland	4.003.994	9.216.587
Limburg	65.000	65.000
	18.150.606	23.445.505

Het bedrag van € 18.150.606 bestaat volledig uit eigen grondposities (ultimo 2015: € 18.223.319 eigen grondposities en € 5.222.186 uit grondposities afkomstig uit een joint venture). Circa 2/3 van de boekwaarde van de eigen grondposities heeft in beginsel een schatting dat de looptijd langer dan 5 jaar na balansdatum bestaat. Het risico op afwijkingen ten opzichte van beoordelingen en schattingen is in het algemeen groter bij voorraad gronden die nog niet in productie zijn genomen en zonder bestemmingsplan dan met een bestemmingplan, waarbij het risico op afwijkingen toeneemt naarmate het naar verwachting langer duurt voordat een begin wordt gemaakt met de ontwikkeling.

De meest recente taxatiewaarde (onderhands vrije verkoopwaarde in het economisch verkeer) van de eigen grondposities bedraagt circa € 19,6 miljoen (waarvan € 1,0 miljoen intern getaxeerd). Op deze gronden en locaties in voorraad is per 31-12-2016 € 7,5 miljoen hypothecaire zekerheid verstrekt ten behoeve van financieringsfaciliteiten.

8.3 Voorraad woningen

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Voorraad onverkochte woningen	0	634.179
Voorziening voor verkoopbevordering	0	0
	0	634.179

8.4 Overige voorraden

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Grond- en hulpstoffen	31.097	46.154

9. Onderhanden projecten

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Directe kosten	86.082.008	64.133.892
Algemene Kosten	7.669.060	4.511.955
Kosten	93.751.068	68.645.847
Toegerekende winst	5.631.381	2.159.896
Voorziening voor verlieslatende werken	-4.134.447	-2.397.418
	95.248.002	68.408.325
Af: Gedecclareerde termijnen	-98.924.962	-69.879.538
	-3.676.960	-1.471.213

De totale onderhanden projecten hebben per 31-12-2016 een creditsaldo waardoor deze in de balans gepresenteerd worden onder de kortlopende schulden. In de onderhanden projecten per 31-12-2016 zijn projecten opgenomen met een debetsaldo van in totaal € 2.298.385.

10. Vorderingen

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Handelsdebiteuren	6.680.020	4.261.225
Af: Voorziening voor mogelijke oninbaarheid	-217.722	-265.443
	6.462.298	3.995.782
Niet geconsolideerde deelnemingen	451.074	469.448
Gelieerde vennootschappen	1.304.879	2.942.078
Latente belastingvorderingen	0	49.250
Nog te ontvangen bonussen	312.292	345.065
Vooruitontvangen inkoopfacturen	694.873	429.242
Nog te factureren/nog te ontvangen bedragen	806.186	620.055
Overige vorderingen	588.345	1.079.935
	10.619.947	9.930.855

De rente per jaar over de vorderingen op gelieerde vennootschappen wordt als volgt berekend: 1-maands euribor per 1 januari van het verslagjaar + 2,0%. Aflossingen vinden plaats conform afspraken. Omtrent zekerheden is niets overeengekomen.

De reële waarde van de vorderingen benadert de boekwaarde, gegeven het kortlopende karakter van de vorderingen en het feit dat waar nodig voorzieningen voor oninbaarheid zijn gevormd.

11. Liquide middelen

De liquide middelen staan tot een bedrag van € 770.293 (31-12-2015: € 622.678) niet ter vrije beschikking. Dit betreft G-rekeningen.

12. Groepsvermogen

Het eigen vermogen wordt in de toelichting op de balans in de enkelvoudige jaarrekening nader toegelicht.

Het totaalresultaat bestaat uit het geconsolideerde nettoresultaat van € 660.363 en de volgende mutaties die rechtstreeks in het geconsolideerde eigen vermogen zijn verwerkt: mutatie herwaardering ad -/€ 396.394.

13. Aandeel derden in vermogen

Betreft het aandeel van derden in het vermogen van Project Ontwikkelings Gronden III B.V. waarin wordt deelgenomen middels 2.000 preferente aandelen van elk € 45 nominaal. Het verloop van het aandeel derden is als volgt:

	2016	2015
	€	€
Stand per 1 januari	90.000	90.000
Mutaties	0	0
Stand per 31 december	90.000	90.000

14. Voorzieningen

De samenstelling van de balanspost voorzieningen is als volgt:

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Latente belastingverplichtingen	282.667	557.024
Pensioenverplichtingen	2.031.965	1.769.752
Toegezegde jubileumuitkeringen	184.800	178.800
Garantieplichtingen	258.310	215.472
Deelnemingen	941.841	0
	3.699.583	2.721.048

14.1 Latente belastingverplichtingen

Voor belastbare tijdelijke verschillen tussen de commerciële (bedrijfseconomische) en fiscale waardering van materiële vaste activa, grondposities en de pensioenvoorziening is een voorziening voor latente belastingverplichtingen gevormd. Het verloop van de latente belastingverplichtingen is als volgt:

	2016	2015
	€	€
Stand per 1 januari	557.024	574.613
Mutatie	-274.357	-17.589
Stand per 31 december	282.667	557.024

14.2 Pensioenverplichtingen

De pensioenregeling van de directeur-grootaandeelhouder tot aan datum uitdiensttreding is in eigen beheer gehouden. Het verloop van de pensioenverplichtingen is als volgt:

	2016	2015
	€	€
Stand per 1 januari	1.769.752	1.789.269
Onttrekking	0	0
Dotatie/vrijval	262.213	-19.517
Stand per 31 december	2.031.965	1.769.752

14.3 Toegezegde jubileumuitkeringen

De voorziening jubileumuitkeringen wordt opgenomen voor de verwachte uitkeringen gedurende het dienstverband. Het verloop van de toegezegde jubileumuitkeringen is als volgt:

	2016	2015
	€	€
Stand per 1 januari	178.800	162.100
Onttrekking	-21.825	-27.344
Dotatie/vrijval	27.825	44.044
Stand per 31 december	184.800	178.800

14.4 Garantieverplichtingen

Betreft een voorziening voor garantiekosten, ter zake van opgeleverde werken. Het verloop van de garantieverplichtingen is als volgt:

	2016	2015
	€	€
Stand per 1 januari	215.472	194.000
Onttrekking	-173.159	-134.832
Dotatie/vrijval	215.997	156.304
Stand per 31 december	258.310	215.472

14.5 Voorziening deelnemingen

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
V.o.F. Klein Linden, Oss	104.514	0
Bouwcombinatie Talentencampus V.o.F., Oss	81.459	0
Bouwcombinatie Blaak 16, V.o.F., Oss	755.868	0
	941.841	0

15. Langlopende schulden

Het verloop gedurende het verslagjaar is als volgt:

	2016	2015
	€	€
Langlopende schulden 1 januari	6.162.940	0
Bij: kortlopende deel 1 januari	337.060	0
Nieuwe langlopende schulden	0	6.500.000
Aflossingen langlopende schulden	-243.750	0
Saldo	6.256.250	6.500.000
Af: kortlopende deel 31 december	-325.000	-337.060
	5.931.250	6.162.940

Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. heeft een langlopende lening bij haar huisbankier. De lening heeft een variabele rente met een vaste opslag en een resterende looptijd van 9 jaar.

Van de langlopende schuld per 31-12-2016 is € 4.631.250 langer dan 5 jaar.

Totale kredietfaciliteit

De totale kredietfaciliteit (lening, rekening courant financiering en bankgarantiefaciliteit) voor Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. bedraagt per 31-12-2016 € 29,3 miljoen. Het gebruik hiervan per jaareinde 2016 is € 10,9 miljoen. Hiermee is er voldoende ruimte in de kredietfaciliteit. Aan de bank zijn voor de kredietfaciliteit per 31-12-2016 de volgende zekerheden verstrekt:

- recht van eerste hypotheek op grondposities tot € 7,5 miljoen,
- positieve/negatieve hypotheekverklaring op de overige grondposities,
- verpanding van bedrijfsuitrusting, voorraden, boekvorderingen en vorderingen uit aannemingsovereenkomsten,
- compte joint- en mede aansprakelijkheidsovereenkomst van alle dochtermaatschappijen,
- negative pledge / pari passu en cross default verklaring.

16. Kortlopende schulden

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Handelscrediteuren	8.709.076	11.778.152
Schulden aan kredietinstellingen	1.399.767	6.418.303
Vennootschapsbelasting	214.924	132.424
Omzetbelasting	2.040.593	886.857
Loonheffing	819.348	492.891
Premies sociale verzekeringen	94.956	154.578
Lonen en salarissen	501.813	330.746
Vakantietoelage, -dagen en roostervrije dagen	959.623	941.276
Onderhanden projecten	3.676.960	1.471.213
Te betalen inzake opgeleverde werken	249.963	28.415
Overige schulden	814.899	591.515
	19.481.922	23.226.370

De reële waarde van de kortlopende schulden benadert de boekwaarde vanwege het kortlopende karakter. In de schulden aan kredietinstellingen is begrepen de aflossingsverplichting op de langlopende schuld aan de bank voor de komende 12 maanden.

17. Niet uit de balans blijvende rechten en verplichtingen

Ultimo 2016 zijn bankgaranties verstrekt voor in totaal € 7.046.984 (2015: € 7.755.540). Daarnaast zijn ultimo 2016 voor in totaal € 3,3 miljoen (2015: € 3,1 miljoen) aan concerngaranties verstrekt.

De huurverplichtingen bedragen voor het jaar 2017 totaal € 1,0 miljoen (2016: € 1,0 miljoen).

Bij de verwerving van een aantal grondposities zijn voorwaardelijke verplichtingen aangegaan die in de toekomst kunnen leiden tot aanvullende betalingen: per 31-12-2016 € 5,9 miljoen (31-12-2015: € 7,8 miljoen) uit hoofde van nabetalingen op reeds verworven posities en tot een bedrag groot € 0,3 miljoen (31-12-2015: € 3,8 miljoen) op nog af te nemen grondposities.

Er is sprake van een fiscale eenheid voor vennootschapsbelasting / omzetbelasting voor alle geconsolideerde groepsmaatschappijen, exclusief Project Ontwikkelings Gronden III B.V., Schrijvers Groep B.V., Schrijvers Elektrotechniek B.V., Schrijvers Beveiliging & Telematica B.V. en Schrijvers Quality B.V.. Op grond van de Invorderingswet zijn de groepsmaatschappijen ieder hoofdelijk aansprakelijk voor de verschuldigde belasting van de fiscale eenheid.

Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. kan o.g.v. diverse wettelijke bepalingen inzake inlenersaansprakelijkheid hoofdelijk aansprakelijk worden gesteld voor door haar uitleners niet afgedragen premies op grond van werknemers- en volksverzekeringen en van loon- en omzetbelasting bij uitbesteden van werk respectievelijk inlenen van arbeidskrachten. Door de directie wordt hiervoor geen voorziening noodzakelijk geacht, gezien de door haar getroffen maatregelen om de omvang van dit risico te beperken en aangezien er bij het opmaken van deze jaarrekening geen aansprakelijkheidsstelling bekend is of wordt verwacht.

18. Som van de bedrijfsopbrengsten en activiteitsniveau

De som van de bedrijfsopbrengsten betreft het in het verslagjaar verrichte werk bestemd voor derden en is een maatstaf voor de bedrijfsdrukke (stijging 33,4% t.o.v. vorig verslagjaar). Een maatstaf die de bedrijfsdrukke nog beter tot uitdrukking brengt is het activiteitsniveau. Het activiteitsniveau bestaat uit de som van de bedrijfsopbrengsten voor aftrek van intercompany productie en de productie uit samenwerkingen (stijging 43,7% t.o.v. vorig verslagjaar). Onderstaand overzicht geeft een inzicht in beide bedoelde begrippen.

	2016		2015	
	€	€	€	€
Projectontwikkeling				
Hendriks Projectontwikkeling	34.603.575		14.139.998	
Samenwerkingen:				
Hertogbouw 3 C.V.	79.962		9.057	
V.o.F. Boekel	65.855		1.134.508	
V.o.F. Dorsveld	1.735.642		2.615.821	
V.o.F. Hessenberg	0		37.190	
V.o.F. Hoessenbos	247.440		255.185	
V.o.F. Huurlingsedam	150.728		392.623	
V.o.F. Klein Linden	1.961.123		404.171	
Park & People C.V.	737.339		4.564.108	
Park & People Beheer B.V.	1.250		1.250	
V.o.F. Doonheide	973.656		1.411.594	
		40.556.570		24.965.505
Bouwbedrijven				
Hendriks Bouwbedrijven	69.983.751		48.816.695	
Samenwerkingen:				
Bouwcomb. Talentencampus V.o.F.	2.694.966		2.396.929	
Bouwcomb. Blaak 16 V.o.F.	4.318.393		138.500	
		76.997.110		51.352.124
Schrijvers Technische Installaties		18.989.194		18.729.900
Activiteitsniveau		136.542.874		95.047.529
Af: productie intercompany/samenwerk.		-48.800.468		-29.256.836
Som van de bedrijfsopbrengsten		87.742.406		65.790.693

Som van de bedrijfsopbrengsten

	2016		2015	
	€	€	€	€
Projectontwikkeling	34.603.575		14.139.998	
Bouwbedrijven	69.983.751		48.816.695	
Installatiebedrijven	18.989.194		18.729.900	
Geconsolideerd activiteitsniveau		123.576.520		81.686.593
Af: Intercompany groepsproductie		-35.834.114		-15.895.900
Som van de bedrijfsopbrengsten		87.742.406		65.790.693

De netto omzet 2016 is volledig gerealiseerd in Nederland en kan als volgt worden uitgesplitst per marktsegment:

	Netto omzet 2016
	€
Woningbouw	46.369.923
Utiliteitsbouw	29.605.797
Onderhoud/renovatie	14.888.138
	90.863.858

19. Lonen en salarissen

	2016	2015
	€	€
Lonen en salarissen	14.141.096	12.750.849
Sociale lasten	1.795.231	1.778.066
Pensioenlasten	1.350.628	1.012.300
Overige personeelskosten	316.306	446.268
	17.603.261	15.987.483

Gemiddeld aantal werknemers

Het aantal werknemers in dienst van de groep bedroeg in 2016 gemiddeld 216 (2015: 207). Per ultimo 2016 bedraagt het aantal FTE's 209, verdeeld in 80 UTA en 129 CAO (2015: 206, verdeeld in 80 UTA en 126 CAO).

20. Afschrijvingen op materiële vaste activa

	2016	2015
	€	€
Afschrijvingen op materiële vaste activa	644.480	1.075.023
Resultaat bij verkoop	-196.808	-104.637
Realisatie herwaardering	0	-339.363
	447.672	631.023

21. Overige bedrijfskosten

	2016	2015
	€	€
Huisvestingskosten	1.060.644	802.929
Exploitatiekosten	83.159	111.719
Verkoopkosten	185.789	147.292
Kantoorkosten	1.091.224	931.304
Algemene kosten	646.591	448.535
	3.067.407	2.441.779

22. Belastingen resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening

	2016	2015
	€	€
Fiscale eenheid Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V.	363.969	118.733
Project Ontwikkelings Gronden III B.V.	0	0
Fiscale eenheid Schrijvers Groep B.V.	26.545	0
Correctie voorgaande jaren	0	10.740
Aanpassing latente belastingvorderingen/-verplichtingen	16.268	85.774
	406.782	215.247

Het toepasselijke VPB-tarief voor 2016 is het nominale tarief van 25%. Het effectieve VPB-tarief voor 2016 bedraagt 38%. Deze afwijking wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door een fiscaal hoger resultaat op de verkoop van materieel en grondposities en een lagere fiscale dotatie aan de pensioenvoorziening.

ENKELVOUDIGE JAARREKENING

Balans per 31 december 2016

(na resultaatbestemming)

	Ref.	31-12-2016		31-12-2015	
		€	€	€	€
ACTIVA					
Vaste activa					
Financiële vaste activa	24.		12.434.645		8.878.217
Vlottende activa					
Vorderingen	25.	11.576.847		10.457.307	
Liquide middelen	26.	3.000.426		3.000.426	
			<u>14.577.273</u>		<u>13.457.733</u>
			27.011.918		22.335.950
PASSIVA					
Eigen vermogen					
Geplaatst kapitaal	27.1	1.070.921		1.070.921	
Agio reserve	27.2	2.952.222		2.952.222	
Herwaarderingsreserve	27.3	276.080		952.837	
Wettelijke reserve deelneming	27.4	1.491.171		1.955.649	
Overige reserves	27.5	11.450.077		9.048.249	
			17.240.471		15.979.878
Voorzieningen	28.		1.220.144		296.916
Kortlopende schulden	29.		<u>8.551.303</u>		<u>6.059.156</u>
			27.011.918		22.335.950

Winst- en verliesrekening over 2016

	2016	2015
	€	€
<i>Resultaten van groepsmaatschappijen na belasting</i>	557.438	311.778
<i>Overige baten en lasten na belasting</i>	<u>210.567</u>	<u>195.155</u>
<i>Resultaat na belasting</i>	768.005	506.933

Toelichting op de balans en winst- en verliesrekening

23. Algemene toelichting

De enkelvoudige jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen van Titel 9 Boek 2 BW en de stellige uitspraken van de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, uitgegeven door de Raad voor de Jaarverslaggeving.

De grondslagen van waardering en van resultaatbepaling voor de enkelvoudige jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening zijn gelijk.

Voor de grondslagen van de waardering van activa en passiva en voor de bepaling van het resultaat wordt verwezen naar de toelichting op de geconsolideerde balans en winst-en-verliesrekening.

24. Financiële vaste activa

24.1 Deelnemingen

Het verloop gedurende het verslagjaar is als volgt:

	Verkrij- gingsprijs	Be- lang	Stand 1 januari 2016	Resultaat	Netto mutatie herwaard. reserve	Correctie negatieve deelneming	Stand 31 december 2016
	€		€	€	€		€
Hendriks Facilitair Bedrijf B.V.	18.151	100%	373.828	-497.370	-	123.542	0
Hendriks Bouwbedrijf Oss B.V.	453.780	100%	4.367.920	-1.245.119	-396.394		2.726.407
Hendriks Bouwbedrijf 's-Hertogenbosch B.V.	226.890	100%	31.559	473	-		32.032
Hendriks Onderhoud en Beheer B.V.	18.000	100%	740.376	468.958	-		1.209.334
Schrijvers Technische Installaties B.V.	45.378	100%	-438.282	-444.673	-	882.955	0
Hendriks Beton B.V.	45.378	100%	415.062	-62.938	-		352.124
Hendriks Projectontwikkeling B.V.	18.151	100%	2.766.322	1.938.897	-		4.705.219
Hendriks Projektontwikkeling II B.V.	18.151	100%	1.834.758	51.525	-		1.886.283
Hendriks Projektontwikkeling III B.V.	18.151	100%	-396.360	62.378	-	333.982	0
Project Ontwikkelings Gronden I B.V.	18.151	100%	-1.010.232	0	-	1.010.232	0
Project Ontwikkelings Gronden II B.V.	18.000	100%	-1.320.750	276.077	-	1.044.673	0
Project Ontwikkelings Gronden III B.V. ¹⁾	226.890	20%	1.222.850	-193.583	-		1.029.267
Schrijvers Groep B.V.	1	100%	291.166	202.813	-		493.979
			8.878.217	557.438	-396.394	3.395.384	12.434.645

¹⁾ Door Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. wordt 100% van de geplaatste gewone aandelen gehouden, de gewone aandelen vormen 20% van het totaal geplaatste aandelenkapitaal. Op grond hiervan is Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. volledig gerechtigd tot het resultaat van de vennootschap, onder aftrek van het preferente dividend.

25. Vorderingen

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Dochtermaatschappijen:		
Hendriks Facilitair Bedrijf B.V.	0	4.231.921
Hendriks Bouwbedrijf Den Bosch B.V.	578	412
Hendriks Onderhoud en Beheer B.V.	362.459	0
Hendriks Projectontwikkeling B.V.	9.951.863	4.052.597
Hendriks Projektontwikkeling III B.V.	95.576	92.256
Hendriks Beton B.V.	111.926	130.300
Project Ontwikkelings Gronden I B.V.	307.213	332.159
Project Ontwikkelings Gronden II B.V.	745.244	409.772
Project Ontwikkelings Gronden III B.V.	1.988	1.955
	11.576.847	9.251.372
Gelieerde vennootschappen	0	1.205.935
	11.576.847	10.457.307

De rente per jaar over de vorderingen op gelieerde vennootschappen wordt als volgt berekend: 1-maands euribor per 1 januari van het verslagjaar + 2,0%. Aflossingen vinden plaats conform afspraken. Omtrent zekerheden is niets overeengekomen.

De reële waarde van de vorderingen benadert de boekwaarde, gegeven het kortlopende karakter van de vorderingen.

26. Liquide middelen

De liquide middelen staan ter vrije beschikking.

27. Eigen vermogen

27.1 Geplaatst kapitaal

		31-12-2016	31-12-2015
		€	€
Maatschappelijk aandelenkapitaal	5.000 aandelen	2.268.901	2.268.901
Aandelen in portefeuille	2.640 aandelen	1.197.980	1.197.980
	2.360 aandelen	1.070.921	1.070.921

27.2 Agioreserve

	2016	2015
	€	€
Stand per 1 januari	2.952.222	2.952.222
Mutatie	0	0
Stand per 31 december	2.952.222	2.952.222

27.3 Herwaarderingsreserve

	2016	2015
	€	€
Stand per 1 januari	952.837	1.167.715
Mutatie herwaardering materiële vaste activa	-469.894	56.612
Vrijval herwaarderingsreserve	0	-271.490
Realisatie herwaardering bij verkoop activa	-206.863	0
Stand per 31 december	276.080	952.837

Betreft de netto herwaardering van de materiële vaste activa categorie materieel bij de dochtermaatschappij Hendriks Bouwbedrijf Oss B.V..

27.4 Wettelijke reserve deelneming

	2016	2015
	€	€
Stand per 1 januari	1.955.649	2.025.233
Toevoeging/onttrekking	-464.478	-69.584
Stand per 31 december	1.491.171	1.955.649

27.5 Overige reserves

	2016	2015
	€	€
Stand per 1 januari	9.048.249	8.478.032
Bij: Uit resultaatvoorstel	768.005	506.933
Bij: Mutatie wettelijke reserve deelneming	464.478	69.584
Bij: Realisatie herwaardering bij verkoop activa	280.363	0
Bij: Correctie deelnemingen met negatieve waarde	2.388.887	0
Af: Dividenduitkering	-1.499.905	-6.300
Stand per 31 december	11.450.077	9.048.249

27.6 Verschillen in het eigen vermogen en het resultaat tussen de enkelvoudige en geconsolideerde jaarrekening

Het verschil tussen het enkelvoudige en geconsolideerde eigen vermogen is als volgt:

	2016
	€
Eigen vermogen volgens geconsolideerde jaarrekening	14.743.942
Bij: negatieve deelnemingen waar geen voorziening voor is gevormd	2.496.529
Eigen vermogen volgens enkelvoudige jaarrekening	17.240.471

De negatieve deelnemingen waar geen voorziening voor wordt gevormd betreffen Hendriks Projektontwikkeling III B.V., Project Ontwikkelings Gronden I B.V. en Project Ontwikkelings Gronden II B.V..

Het verschil tussen het enkelvoudige en geconsolideerde resultaat is als volgt:

	2016
	€
Resultaat volgens geconsolideerde jaarrekening	660.363
Bij: correctie negatief resultaat Project Ontwikkelings Gronden I B.V.	107.642
Resultaat volgens enkelvoudige jaarrekening	768.005

28. Voorzieningen

De samenstelling van de balanspost voorzieningen is als volgt:

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Latente belastingverplichtingen	213.647	296.916
Deelnemingen	1.006.497	0
	1.220.144	296.916

28.1 Latente belastingverplichtingen

Voor belastbare tijdelijke verschillen tussen de commerciële (bedrijfseconomische) en fiscale waardering is een voorziening voor latente belastingverplichtingen gevormd. Het verloop van de latente belastingverplichtingen is als volgt:

	2016	2015
	€	€
Stand per 1 januari	296.916	318.841
Mutatie	-83.269	-21.925
Stand per 31 december	213.647	296.916

28.2 Voorziening deelnemingen

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Hendriks Facilitair Bedrijf B.V., Oss	123.542	0
Schrijvers Technische Installaties B.V., Oss	882.955	0
	1.006.497	0

29. Kortlopende schulden

	31-12-2016	31-12-2015
	€	€
Dochtermaatschappijen:		
Hendriks Bouwbedrijf Oss B.V.	35.116	539.826
Hendriks Onderhoud en Beheer B.V.	0	105.100
Schrijvers Technische Installaties B.V.	2.569.683	1.543.376
Schrijvers Groep B.V.	304.230	304.238
Hendriks Projektontwikkeling II B.V.	2.101.221	2.076.851
Hendriks Facilitair Bedrijf B.V.	892.661	0
	5.902.911	4.569.391
Crediteuren	10.265	10.265
Vennootschapsbelasting	188.379	132.424
Omzetbelasting	2.448.475	1.291.981
Overige schulden	1.273	55.095
	8.551.303	6.059.156

De reële waarde van de kortlopende schulden benadert de boekwaarde vanwege het kortlopende karakter.

30. Niet uit de balans blijvende verplichtingen

Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. heeft zich ingevolge artikel 403 lid 1 sub f boek 2 BW hoofdelijk aansprakelijk gesteld voor de uit rechtshandelingen van de onderstaande groepsmaatschappijen voortvloeiende schulden:

Hendriks Bouwbedrijf Oss B.V.
Hendriks Bouwbedrijf 's-Hertogenbosch B.V.
Hendriks Onderhoud en Beheer B.V.
Schrijvers Technische Installaties B.V.
Hendriks Facilitair Bedrijf B.V.

Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. vormt met haar dochterondernemingen, exclusief Project Ontwikkelings Gronden III B.V. en Schrijvers Groep B.V. een fiscale eenheid voor de vennootschapsbelasting / omzetbelasting en staat aan het hoofd hiervan. Op grond van de Invorderingswet zijn de vennootschap en de met haar gevoegde dochterondernemingen ieder hoofdelijk aansprakelijk voor de verschuldigde belasting van de fiscale eenheid.

Vooruitlopend op het daartoe te nemen besluit door de Algemene Vergadering van Aandeelhouders is de winst na belasting, groot € 768.005 toegevoegd aan de overige reserves.

31. Honoraria accountant

De volgende honoraria van Govers Accountants/Adviseurs zijn ten laste gebracht van de onderneming en haar dochtermaatschappijen, een en ander zoals bedoeld in artikel 2:382a BW.

	2016	2015
	€	€
Onderzoek van de jaarrekening	46.856	33.207
Overige adviesdiensten	-	-
	46.856	33.207

32. Winst- en verliesrekening (toepassing artikel 2:402 BW)

Aangezien de winst-en-verliesrekening over 2016 van Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. in de geconsolideerde jaarrekening is verwerkt, is (in de enkelvoudige jaarrekening) volstaan met weergave van een beknopte winst-en-verliesrekening in overeenstemming met artikel 2:402 BW.

33. Gemiddeld aantal werknemers

Gedurende het jaar 2016 waren geen werknemers in dienst op basis van een volledig dienstverband (2015: 0).

34. Bezoldiging bestuurders

Aangezien de bezoldiging herleidt kan worden tot één enkele natuurlijke persoon wordt gebruik gemaakt van de vrijstellingsregeling conform artikel 2:383 lid 1 BW.

Oss, 17 mei 2017

De directie,

L.J.M. Hendriks, J.H.T. Bombach

OVERIGE GEGEVENS

Statutaire bepalingen inzake de winstbestemming

1. Volgens artikel 20 van de statuten staat de winst ter beschikking van de aandeelhouders.
2. De vennootschap kan aan de aandeelhouders en andere gerechtigden tot de voor uitkering vatbare winst slechts uitkeringen doen voor zover het eigen vermogen groter is dan het gestorte en opgevraagde deel van het kapitaal vermeerderd met de reserves die krachtens de wet moeten worden aangehouden.
3. Uitkering van de winst geschiedt na de vaststelling van de jaarrekening waaruit blijkt dat zij geoorloofd is.
4. Bij de berekening van de winstverdeling tellen de aandelen die de vennootschap in haar eigen kapitaal houdt niet mede, tenzij deze aandelen belast zijn met een vruchtgebruik of daarvan met medewerking van de vennootschap certificaten zijn uitgegeven.
5. Aandelen waarvan de vennootschap certificaten houdt of waarop de vennootschap een beperkt recht heeft op grond waarvan zij gerechtigd is tot de winstuitkering tellen eveneens niet mee in de berekening van de winstverdeling
6. De vennootschap mag tussentijds slechts uitkeringen doen, indien aan het vereiste van het tweede lid is voldaan.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: de directie en aandeelhouders van Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V.

A. Verklaring over de in het rapport opgenomen jaarrekening 2016

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2016 van Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. te Oss gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit rapport opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. per 31 december 2016 en van het resultaat over 2016 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

- de geconsolideerde en enkelvoudige balans per 31 december 2016;
- de geconsolideerde en enkelvoudige winst-en-verliesrekening over 2016; en
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V. zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

B. Verklaring over de in het rapport opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het rapport andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige

interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de onderneming in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de vennootschap te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van Hendriks Bouw en Ontwikkeling B.V.;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een onderneming haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en

- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de met governance belaste personen onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Eindhoven, 17 mei 2017
Govers Accountants / Adviseurs

Was getekend,
C.C.J. Castelijns MSc RA

Assurancekenmerk: 2017CA132